

Nedržavni akteri i etika međunarodnih odnosa

Jolić, Tvrтко

Source / Izvornik: **Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja, 2019, 28, 711 - 729**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:261:476185>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

<https://doi.org/10.5559/di.28.4.08>

NEDRŽAVNI AKTERI I ETIKA MEĐUNARODNIH ODNOSA

Tvrtko JOLIĆ
Institut za filozofiju, Zagreb

UDK: 327:061

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 16. 5. 2018.

Cilj je ovoga rada istražiti ulogu nedržavnih aktera u oblikovanju etičkih načela za uređenje međunarodnih odnosa. Za razliku od drugih teorija koje kao glavne subjekte međunarodnih odnosa uzimaju države, u ovom radu razmatramo važnost perspektive nedržavnih aktera – nevladinih organizacija, međunarodnih organizacija i korporacija – u stvaranju međunarodnoga normativnog okvira. Služeći se modelom suvremenih kontraktualističkih teorija, u kojemu uz države o etičkim načelima odlučuju i nedržavni akteri, dolazi se do potpunijeg razumijevanja uloge i značenja ljudskih prava u međunarodnim odnosima.

Ključne riječi: etika međunarodnih odnosa, nedržavni akteri, skupni djelatnici, kontraktualizam

✉ Tvrtko Jolić, Institut za filozofiju, Ulica grada Vukovara 54,
10 000 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: tvrtko@ifzg.hr

Lako je uočiti da u svakodnevnoj praksi međunarodne politike države upravljaju glavnim procesima globalizacije, kao i procesima trgovinske, znanstvene i vojne suradnje. No kakva je uloga ostalih aktera u međunarodnoj politici? U globalnoj areni pojavljuje se i niz drugih nedržavnih aktera koji svojim djelovanjem utječu na međunarodnu politiku. To su prije svega međunarodne organizacije, savezi, nevladine organizacije i multinacionalne korporacije koje utječu na društvene, političke i ekonomske procese u svijetu. Iako se prisutnost ovih aktera osjeća u sve većoj mjeri, oni ne nalaze primjereno mjesto u normativnoj političkoj teoriji. Tako im, primjerice, Rawls u utjecajnoj teoriji međunarodnih odnosa u kojoj predstavnici naroda biraju načela međunarodne pravednosti ne daje nikakvu ulogu (Rawls, 2004).

Namjeravamo pokazati da nedržavnim akterima treba dati mjesto u procesu odlučivanja o moralnim načelima na kojima bi trebali biti uređeni međunarodni odnosi. U radu ćemo izložiti nacrt ugovorne teorije međunarodnih odnosa koja dijeli neke zajedničke crte s Rawlsovom teorijom, dok istodobno izbjegava neke od njezinih slabosti. U tu svrhu služit ćemo se scanlonovskom idejom kontraktualizma, prema kojoj je načelo ispravno ako ga nitko ne bi mogao razložno odbiti (Scanlon, 1998). Primijenjena na međunarodne odnose, ta bi ideja glasila da je načelo ispravno ako ga ni jedan subjekt međunarodnih odnosa ne bi mogao razložno odbiti. Sam je Scanlon teoriju razradio za područje dijela morala koji odgovara na pitanje što smo dužni jedni drugima. Iako je prvotno razrađena za uređivanje moralnih odnosa među pojedincima, smatramo da se osnovna ideja može primijeniti i na područje politike općenito (usp. Nagel, 2002, str. 148), ali i za uređenje posebnosti koje su vezane uz političke odnose na međunarodnoj razini. Na području međunarodnih odnosa scanlonovsko pitanje glasi: što subjekti međunarodnih odnosa duguju jedni drugima? Plauzibilan primjer političke primjene Scanlonove teorije, prije svega na domaćoj razini, ali i s primjenama na međunarodnoj razini, ponudio je Brian Barry (1995), dok je verziju scanlonovske teorije u pogledu dužnosti pomaganja na globalnoj razini iznio Gilabert (2007). Stajalište koje ćemo ovdje zastupati razlikuje se od Barryjeva i Gilabertova po tome što se za subjekte međunarodnih odnosa ne uzimaju pojedinci nego države i drugi skupni djelatnici. Za razliku od njihova pristupa, koji vodi dosta radikalnim zahtjevima za promjenu sadašnjega institucionalnog režima, ovdje izneseni prijedlog daje normativnu podlogu za ojačavanje uloge postojećih mehanizama odlučivanja koje uključuje nedržavne aktere. Primjenu kontraktualizma na skupne djelatnike međunarodnih odnosa prikazat ćemo u prvom dijelu ovoga rada. U drugom dijelu izložit ćemo argumente zašto nedržavne aktere treba uključiti u procese odlučivanja o etičkim načelima za uređenje međunarodnih odnosa, dok ćemo u trećem dijelu prikazati važnost koju perspektiva nedržavnih aktera donosi u cjelovitom shvaćanju uloge ljudskih prava s liberalnoga stajališta.

KONTRAKTUALIZAM U MORALNOJ TEORIJI I NJEGOVA PRIMJENA NA MEĐUNARODNE ODNOSNE

Glavnu ideju svoje verzije kontraktualizma Scanlon iznosi u sljedećoj često citiranoj tvrdnji:

[D]jelovanje je pogrešno ako bi njegovo izvođenje u određenim okolnostima zabranjivao bilo koji skup načela za opće reguliranje ponašanja koji nitko ne bi mogao razložno odbaciti kao temelj za informirani, neprisiljeni, opći sporazum. (Scanlon, 1998, str. 153)

Teorija ima jak kantovski naglasak, posebice ako se uspoređi s Kantovom formulom kategoričkog imperativa, koji traži da se s drugima postupa kao sa svrhom po sebi. No za razliku od Kanta, koji moralnu normativnost temelji na racionalnosti, Scanlon smatra da normativnost morala počiva na mogućnosti da jedni drugima opravdamo svoje postupke i ponašanje (Scanlon, 1998, str. 5-6). U tome leži najsnažniji izvor privlačnosti Scanlonove teorije, jer ona stavlja naglasak na ulogu ljudskih odnosa u procesu konstituiranja morala. Moral je za Scanlona neraskidivo vezan uz čovjeka i njegov odnos s drugima, a moralna načela odražavaju uvjerenje da se prema ljudima treba ponašati onako kako to oni mogu prihvatiti. Osnovna kategorija koju Scanlon rabi u svojoj moralnoj teoriji jest kategorija "pogrešnosti" i s njom usko povezana ideja opravdanja djelovanja. Neko je djelovanje pogrešno po tome što ga ne možemo opravdati drugima. Postupak opravdanja djelovanja nije aktualan, ali se ovom metodom služimo i u našem svakodnevnom moralnom promišljanju konkretnih moralnih situacija u kojima se susrećemo s drugim osobama, pitajući se bi li druga osoba mogla prihvatiti razloge našega djelovanja kao valjane.

Primijenjen na međunarodne odnose, kontraktualizam zastupa tvrdnju da su načela međunarodne pravednosti ispravna ako ih ni jedan subjekt međunarodnih odnosa ne bi mogao razložno odbiti. Ako je riječ o djelovanjima, onda je neko djelovanje u međunarodnim odnosima pogrešno ako bi njegovo izvođenje u određenim okolnostima zabranjivao bilo koji skup načela za opće reguliranje ponašanja koji ni jedan akter međunarodnih odnosa ne bi mogao razložno odbaciti kao temelj za informirani, neprisiljeni, opći sporazum. Ova se definicija razlikuje od Scanlonove po terminu "akteri međunarodnih odnosa", pa treba objasniti ovu razliku. Za razliku od opravdanja moralnih načela na individualnoj razini, na kojoj kontraktualizam zauzima stajalište pojedinca, opravdanje načela koja uređuju međunarodne odnose traži se sa stajališta skupnih agenata kao što su države ili nevladine organizacije. Ova razlika uvjetovana je razlikama između okolnosti koje postoje na individualnoj razini od okolnosti kakve su na međunarodnoj razini.¹ Pojedinci nisu akteri međunarodnih odnosa na onaj način na koji su to u kontekstu odnosa unutar države. Budući da ne postoji svjetska država, moraju postojati pojedinačne države koje upravljaju određenim teritorijem i upravo su one glavni akteri međunarodnih odnosa.² Iako su države glavni i daleko najmoćniji akteri na ovom području, na kojima leži najveća odgovornost u zaštiti interesa pojedinca, to ne znači da su države i jedini akteri međunarodnih odnosa. Osim država, manju, ali vrlo važnu, ulogu imaju tri dodatna tipa aktera: međuvladine organizacije, nevladine or-

ganizacije i multinacionalne korporacije. Da bismo dobili cjelovit uvid u to kakvi su zahtjevi pravednosti na području međunarodnih odnosa, treba uzeti u obzir sva ova četiri tipa aktera. Načela su ispravna samo ako ih ni jedan predstavnik navedenih aktera ne može razložno odbiti. Ovdje treba istaknuti da zauzimanje stajališta skupnih agenata ne znači da se potpuno odbacuje stajalište pojedinaca koje ima odlučujuću ulogu u moralnom opravdanju ustroja i djelovanja skupnih agenata koji djeluju na međunarodnoj razini.

Bez obzira na to što su akteri skupni djelatnici, a ne pojedinci, u razmatranju načela međunarodne pravednosti vrijede ista pravila rasuđivanja kao i u slučaju moralne teorije na individualnoj razini. Jednako kao i za pojedince, i za skupne agente pretpostavljamo da su racionalni i razložni, pri čemu se standardi razložnosti razlikuju u svakoj od kategorija agenata u međunarodnim odnosima, o čemu će biti više riječi kada budemo razmatrali svaku od kategorija. Također, polazimo od pretpostavke da svaki od subjekata međunarodnih odnosa predstavlja jedinstvenoga djelatnika (*unitary actor*), da upotrijebimo termin koji se često rabi u teoriji međunarodnih odnosa.³ Slično kao kod Rawlsovih predstavnika naroda koji razmatraju načela u međunarodnom izvornom položaju te daju svoju suglasnost u ime cjelokupnoga stanovništva što ga predstavljaju, tako i predstavnici skupnih agenata u ime svih onih koje predstavljaju razmatraju mogu li se predložena načela razložno odbaciti.

S obzirom na prevladavajuće stajalište da je pitanje uređenja međunarodnih odnosa zadaća država, u prvom dijelu istraživanja načela međunarodne pravednosti razmotrit ćemo iz perspektive država. Svijet sastavljen od pravednih država s legitimnom vlasti koje bi uredile svoje međusobne odnose na pravednim načelima koja su plod njihova međusobnog informiranog, neprisiljenog sporazuma predstavlja najbližu aproksimaciju idealnoga svjetskog poretka jednom kada se prihvati nemogućnost uspostave svjetske države. Države bi prihvaćale i u svojim međusobnim odnosima primjenjivale tradicionalna načela, koja zahtijevaju poštovanje slobode i neovisnosti svih država, poštovanje ugovora, zabranjuju miješanje u unutarnje poslove i poglavito agresivne ratove te uspostavljaju dužnost međusobne pomoći: to su načela koja prihvaća i Rawls u svojoj teoriji međunarodnih odnosa (Rawls, 2004, str. 48). Obveza poštivanja ljudskih prava važno je načelo u međunarodnim odnosima, no valja očekivati da bi se države zbog velikih razlika u svojim unutarnjim ustrojstvima dogovorile oko uskoga broja temeljnih prava koja bi bila odraz težnje države da se uspostavi mir i stabilnost međunarodnoga poretka.⁴ U ovoj idealnoj slici svijeta države predstavljaju ono što Onora O'Neill naziva "primarnim djelatnicima pravednosti", na kojima leži zadaća uspostave pravednih in-

stitucija. No taj je svijet vrlo udaljen od svijeta u kojemu trenutnačno živimo. Prema riječima Onore O'Neill,

teško je institucionalizirati načela pravednosti, i iako države prilično često nisu posve dobre kao primarni agenti pravednosti, one su najbolji primarni agenti koji nam stoje na raspolaganju, pa su stoga nezamjenjivi u pogledu pravednosti. Institucije koje posjeduju monopol nad legitimnom uporabom sile unutar danog ograničenog teritorija često se ponašaju nepravedno – kako prema onima koji žive na tom teritoriju, tako i prema onima izvana, no nismo našli bolji način da institucionaliziramo pravednost. (O'Neill, 2001, str. 182)

Budući da se u svijetu u kojemu živimo susrećemo i s državama koje iz raznih razloga nisu pravedne, pa stoga ne ispunjavaju svoju osnovnu zadaću institucionalizacije pravednosti, tu zadaću uspostave pravednosti na sebe često moraju preuzeti sekundarni djelatnici, među kojima se nalaze tri osnovne kategorije djelatnika – međuvladine organizacije, nevladine organizacije i multinacionalne korporacije. Stoga se čini opravdanim da se u drugoj fazi razmatranja načela pravednosti uključuju i ti sekundarni djelatnici pravednosti. Načela međunarodne pravednosti koja se imaju primjenjivati u našoj neidealnoj situaciji u kojoj se događaju razni oblici nepravdi rezultat su procesa u kojem su uz države uključeni i navedeni akteri.

NEDRŽAVNI AKTERI U MEĐUNARODNIM ODNOSIMA

Nedržavne aktere međunarodnih odnosa možemo svrstati u tri kategorije: međuvladine organizacije, nevladine organizacije i multinacionalne korporacije. Njihova uloga u međunarodnim odnosima dopunjuje se s ulogom koju imaju države, a to je uspostava mira, stabilnosti i poštovanja načela pravednosti. Budući da im je namijenjena važna uloga u provođenju pravednosti, posebno u okolnostima kada to države nisu kadre učiniti, nedržavnim akterima također treba omogućiti da sudjeluju u procesu odlučivanja o samim načelima pravednosti koja bi oni trebali provoditi. Kao i u prvoj fazi odlučivanja, argumentacija u prilog načelima vodi se na isti način. Jedina je razlika u tome što se sada prilikom odlučivanja mora uzeti u obzir i stajalište nedržavnih aktera. Treba, dakle, ustanoviti bi li predstavnici nevladinih i međuvladinih organizacija i multinacionalnih kompanija mogli razložno odbaciti skup načela oko kojih su predstavnici država postigli sporazum u prvoj fazi odlučivanja o načelima. Parafrazirajući Scanlona, možemo reći da je potpun prikaz međunarodne pravednosti dan skupom načela za opće reguliranje ponašanja koji ni jedan akter međunarodnih odnosa ne bi mogao razložno odbaciti kao temelj za informirani, neprisiljeni, opći sporazum.

Već smo istaknuli da nedržavni akteri imaju posebnu važnost u okolnostima kada države zbog raznih razloga zakažu u svojoj zadaći provođenja načela pravednosti. Uz taj razlog treba istaknuti još dva dodatna razloga koja zahtijevaju da se i ove kategorije aktera uključe u oblikovanje načela međunarodne pravednosti. Prvi razlog tiče se realističnoga prikaza suvremenih međunarodnih odnosa. Za razliku od prijašnjih stoljeća, u kojima su države bile gotovo isključivi subjekti međunarodnih odnosa, u dvadesetom stoljeću ta se slika stubokom promijenila. Posebice nakon Drugoga svjetskog rata primjetan je znatan porast raznih oblika organizacija koje su prije svega usmjerene na međunarodno djelovanje, i to u broju i opsegu nezamislivima u prijašnjim vremenima (usp: Kegley i Wittkopf, 1999, str. 146-147). Jedan dio tih organizacija nastao je kao plod suradnje više država, a iza većega broja organizacija stoji privatna inicijativa građana. Stoga prikazi u kojima samo države imaju pravo odlučivati o pravednosti na međunarodnoj razini danas nisu uvjerljivi. Iako su suvremeni međunarodni odnosi još velikim dijelom pod snažnim utjecajem državne politike, njih sve više oblikuju i nedržavni akteri. Svaki prikaz koji želi biti minimalno realističan mora uzeti u obzir ovu činjenicu i postaviti pitanje što države duguju ovim akterima međunarodne politike i interesima koje oni predstavljaju.

Činjenica raznolikosti aktera u međunarodnim odnosima nedovoljno je razmatrana u filozofskim raspravama, za razliku od politoloških i pravnih rasprava, u kojima zauzima istaknuto mjesto (usp. npr.: Bieler, Higgott i Underhill, 2011 i Noortmann, Reinisch i Ryngaert, 2015). Također, važnost ovih aktera prihvaća i politika, pa tako i bivši glavni tajnik Ujedinjenih naroda Kofi Annan u svojem Milenijskom izvješću ističe da "su se mnogi različiti i sve utjecajni nedržavni čimbenici pridružili državnim donositeljima odluka kako bi osmislili nove oblike globalnog upravljanja. Što god su složeni problemi s kojima se susrećemo [...] to je vjerojatnije da ćemo naći nevladine organizacije, institucije privatnoga sektora i multilateralne agencije kako rade sa suverenim državama da pronađu konsenzualna rješenja" (citirano u: Schuppert, 2006, str. 211). Mnoga su područja u međunarodnoj politici na kojima se ogleda utjecaj nedržavnih čimbenika. Tako Michael Zürn tvrdi da:

tijela koja nadziru, a zatim i pripisuju ocjene kvalitete legitimnim državama, nisu više samo države već sve više nedržavni, transnacionalni čimbenici i međunarodne institucije koje su po svojoj prirodi nadnacionalne. Takve su nedržavne organizacije Greenpeace na području zaštite okoline i Amnesty International na području ljudskih prava, kao i agencije za ocjenu kreditne sposobnosti, kao što

su Moody's ili Poor's na području privatnoga sektora, privatni mediji kao CNN, i nadnacionalne institucije kao što su MME, Europski sud pravde i sl. (Zürn, 2002 u Schuppert, 2006, str. 217)

No teorija međunarodnih odnosa mora istražiti s kojim pravom nedržavni čimbenici utječu na države te kakve obveze i odgovornosti u svojem djelovanju imaju prema državama. Stoga je opravdano postaviti pitanje što nedržavni akteri duguju državama kao glavnim subjektima međunarodne politike.⁵ Primjerice, može se očekivati da su nedržavni akteri dužni djelovati u skladu sa zakonima te poštovati pravedne državne institucije i pridonositi njihovoj izgradnji i očuvanju. To je drugi razlog zašto ove aktere valja uključiti u filozofsko razmatranje međunarodne pravednosti.

Sama činjenica postojanja i djelovanja nedržavnih aktera u međunarodnim odnosima nije, naravno, dostatna da ih legitimira kao sudionike koji imaju pravo oblikovati načela međunarodne pravednosti. Samo postojanje multinacionalnih korporacija, koje su po svojoj ekonomskoj snazi moćnije od mnogih država, ne znači da im to daje pravo određivati koji su zahtjevi morala u međunarodnim odnosima. Postoji nekoliko općih kriterija koje nedržavni akteri moraju ispuniti kako bi se kvalificirali za sudjelovanje u procesu odlučivanja o načelima. Prvi od njih jest da se bave djelatnostima koje su vezane uz bitne ljudske interese, obično izražene u kategorijama temeljnih ljudskih prava i temeljnih sposobnosti za funkcioniranje (Nussbaum i Sen, 1989). Nedržavni akteri trebaju posjedovati i mehanizme koji omogućuju njihovim članovima da mogu efektivno utjecati na izbor i kontrolu rada predstavnika tih organizacija. Treći opći kriterij jest da se te organizacije u svojem radu vode načelima nepristranosti. Osim ovih općih kriterija, za svaki tip aktera postoje i interni kriteriji koji su specifični za dotičnu vrstu organizacije, a te ćemo kriterije iznijeti i obrazložiti kada budemo govorili o spomenutim akterima.

Nevladine organizacije

Sam termin nevladine organizacije ustalio se nakon Drugog svjetskog rata, čemu je pridonijelo uvrštavanje ove kategorije u jedan od članaka Povelje Ujedinjenih naroda, kojim se nevladinim organizacijama osigurava konzultativna uloga prilikom odlučivanja u tijelima Ujedinjenih naroda. U kasnijem dokumentu koji je pratio Povelju definira se da u ovu kategoriju ulaze sve one međunarodne organizacije koje nisu osnovane na temelju međuvladinih sporazuma. No važno je istaknuti da se prema suvremenim shvaćanjima pod nevladinim organizacijama razumijevaju ne samo one organizacije koje ni-

su osnovane *međuvladinim* ugovorima nego one koje nisu osnovane od strane bilo koje vlade niti su pod utjecajem bilo koje vlade. Suvremeno shvaćanje nevladinih organizacija isključuje iz te kategorije one organizacije koje osnivaju vlade kako bi osigurale alternativne poluge moći pomoću kojih bi provodile svoje politike, što je bila praksa raširena u zemljama komunističkoga bloka tijekom većega dijela druge polovine 20. st. Drugo bitno obilježje nevladinih organizacija jest da su to organizacije kojima nije cilj ostvarivanje profita, tako da se često govori i o neprofitnom sektoru. Ovo je razlikovanje važno kako bismo razlikovali nevladine organizacije od multinacionalnih korporacija, kojima je ostvarivanje profita najvažniji cilj djelovanja (usp.: Weiss i Gordenker, 1996; Lindblom, 2005).⁶ Iako su nam u kontekstu rasprave o međunarodnoj pravednosti prije svega važne nevladine organizacije međunarodnoga karaktera, postoje mnoge takve organizacije koje imaju lokalno područje djelovanja usmjereno na državnu ili regionalnu razinu unutar države. Dok je broj lokalnih nevladinih organizacija teško i približno procijeniti (samo u Indiji ta brojka prelazi milijun), u svijetu ukupno postoji više od 50 000 međunarodnih nevladinih organizacija, to jest nevladinih organizacija koje djeluju na području dviju, triju ili više država s ciljem ostvarivanja nekoga međunarodnog učinka (Keane, 2003, str. 5).

Ono glavno po čemu se nevladine organizacije razlikuju od država i po čemu su nam važne u kontekstu rasprave o načelima međunarodne pravednosti leži u tome što nevladine organizacije mogu zastupati i grupne i individualne interese. Dok države u međunarodnim odnosima nastupaju prije svega kao jedinstveni djelatnici u ime cjeline svojega stanovništva, apstrahirajući od razlika koje postoje među njezinim stanovnicima, nevladine organizacije često istupaju kao zastupnici interesa manjinskih grupa i interesa pojedinaca koji često nisu dio službene vanjske politike država. Kada govorimo o tipovima nevladinih organizacija, uobičajena je podjela prema ciljevima i interesima koje zastupaju. Tako se najčešće govori o trima vrstama nevladinih organizacija: a) onima koje se bave zaštitom i promicanjem ljudskih i manjinskih prava te vjerskih sloboda, b) onima koje se bave humanitarnom i razvojnom pomoći i c) onima koje se bave zaštitom okoliša. Osim ovih triju obuhvatnih grupa, nevladine organizacije bave se i mnogim drugim aktivnostima koje ne moraju biti nužno povezane s navedenim ciljevima. Metode kojima se nevladine organizacije služe u svojem djelovanju sežu od aktivne uključenosti u rješavanje problema koje su im od interesa, preko promatranja i obavještanja javnosti o tim problemima pa do lobiranja u centrima moći kako bi postigli promjene koje bi

omogućile rješavanja problema. Ono što treba naglasiti jest da su interesi nevladinih organizacija odraz interesa i onih pojedinaca koji su izravno uključeni u njihov rad, ali prije svega to su interesi onih čije interese te organizacije štite. Tako npr. nevladina organizacija koja se bavi zaštitom ljudskih prava ne štiti prava samo onih koji na neki način pripadaju toj organizaciji nego i svih onih kojima su prava ugrožena.

No iako se možemo složiti da su ciljevi koje nevladine organizacije promiču najčešće dobri, to ne znači da su nevladine organizacije kao oblik udruženja nužno "dobre", ali ni "loše", kao što to primjećuje Lindblom (Lindblom, 2005, str. 3). Kao i u slučaju država koje mogu biti legitimne ili nelegitimne, pri čemu su legitimne one države koje imaju "moralno opravdanje za vršenje političke moći" (Buchanan, 2004, str. 233), slično razlikovanje potrebno nam je i u slučaju nevladinih organizacija, posebno ako bi one trebale imati ulogu u odlučivanju o načelima međunarodne pravednosti. Kriterij opravdanosti uključivanja nevladinih organizacija u raspravu o načelima međunarodne pravednosti treba biti njihova *vjerodostojnost* u promicanju i ispunjavanju zacrtanih ciljeva, koji ne smiju biti protivni načelima koja štite ljudska prava – kako njihovih članova i ostalih subjekata na koje njihovo djelovanje utječe (O'Neill, 2002). Uz to, nevladine organizacije trebaju funkcionirati na demokratskim osnovama, a njihovi predstavnici moraju biti odgovorni svojim članovima. Samo one nevladine organizacije koje udovoljavaju uvjetima vjerodostojnosti i demokratskičnosti mogu biti punopravni akteri međunarodnih odnosa.

Prijedlog da se s nevladinim organizacijama savjetuje prilikom odlučivanja o načelima međunarodne pravednosti nije toliko radikalno koliko se na prvi pogled može činiti. Organizacije ove vrste bile su aktivni sudionici u kreiranju mnogih međunarodnih konvencija i načela koja su sada sastavni dio međunarodnoga prava. Tako je, na primjer, Međunarodni odbor Crvenoga križa pokrenuo inicijativu koja je dovela do prihvaćanja četiriju ženevskih konvencija 1949. godine i dvaju dodatnih protokola 1974. godine, kojima se uređuju načela postupanja s ratnim zarobljenicima i civilima u okolnostima ratnih sukoba. Isto tako, šest nevladinih organizacija bile su inicijatorice Konvencije o zabrani nagaznih mina, koja je prihvaćena 1997. godine. S druge strane, i međunarodno pravo priznaje organizacije iz kategorije nevladinih organizacija kao subjekte *sui generis* međunarodnoga prava. Takve su organizacije, primjerice, Međunarodni odbor Crvenoga križa, Malteški red i Sveta Stolica (ne u smislu države Vatikana), koje posjeduju suverenost koju inače pripisujemo samo državama. (Ove organizacije imaju status promatrača u Generalnoj skupštini Ujedinjenih naroda, izdaju vlastite putovnice, a nji-

hovi članovi djelomično su izuzeti iz jurisdikcije zakonodavstava država u kojima obavljaju službene zadaće.) Ipak, dodatak *sui generis* označuje da su takve organizacije iznimka, a ne pravilo, u međunarodnom pravu (Lindblom, 2005, str. 63).

Međuvladine organizacije

Međuvladine organizacije vjerojatno su najuočljiviji nedržavni akteri u međunarodnim odnosima. Ujedinjeni narodi, Europska unija, NATO, Svjetska trgovačka organizacija ili Svjetska banka neke su od institucija bez kojih je teško zamisliti funkcioniranje suvremene međunarodne politike. Ove organizacije duguju svoje postojanje sporazumima sklopljenim između vlada više država koje ih osnivaju kako bi olakšale međusobnu suradnju na raznim područjima, npr. u sigurnosti, ekonomiji ili zaštiti okoliša. Neke od njih, poput Ujedinjenih naroda ili Svjetske trgovačke organizacije, globalne su organizacije u čijem članstvu sudjeluju gotovo sve svjetske države. Druge, poput Europske unije ili Udruženja zemalja jugoistočne Azije (ASEAN), regionalnog su karaktera.

Budući da je njihovo postojanje i djelovanje bitno uvjetovano odlukama i djelovanjem država, većina analitičara međunarodnih odnosa slaže se da se djelovanje međunarodnih organizacija može sagledati u prvom redu analiziranjem utjecaja koje pojedine njihove članice primjenjuju prilikom procesa odlučivanja (Jacobson, 1984). Međutim, u novije vrijeme sve je izraženija pojava da tijela međuvladinih organizacija preuzimaju znatan dio ovlasti koje su tradicionalno bile u dosegu djelovanja državne vlasti. S tim u vezi često se postavlja pitanje legitimnosti s kojom takve organizacije donose odluke, kao i pitanje odgovornosti prema državljanima zemalja članica. Djelovanje međuvladinih organizacija treba na neki način biti opravdano i građanima država članica organizacije kao i državama koje nisu članice organizacije. Ukratko, pitanja obveza koje države imaju u sustavima međuvladinih organizacija ista su ona pitanja s kojima se susrećemo u raspravi o načelima međunarodne pravednosti. Pitanja koja otvara postojanje i djelovanje ovih aktera jesu pitanje uređenja međusobnih odnosa međuvladinih organizacija i pitanje njihovih obveza prema drugim akterima međunarodne politike.

Multinacionalne korporacije

Posljednju kategoriju nedržavnih aktera u međunarodnim odnosima predstavljaju multinacionalne korporacije, to jest poslovna poduzeća koja imaju poslovne aktivnosti u više država. Za razliku od nevladinih organizacija, koje su često glasne u proklamaciji svojih ciljeva i djelovanja, ali ograničene s obzirom na sredstva za ostvarenje promjena, multinacionalne

korporacije posjeduju veliku financijsku i (s njom povezanu) političku moć, koju često rabe kako bi oblikovale politiku na domaćoj i međunarodnoj razini. Osnovna razlika multinacionalnih korporacija u odnosu na ostale aktere leži u tome što su one privatno vlasništvo pojedinaca. Međutim, time što promiču privatne interese koji se najčešće, ali ne isključivo, vide u ostvarivanju i povećanju dobiti, one izravno utječu na čimbenike koji su od općeg interesa za društva u kojima djeluju.⁷ Prigovor da multinacionalne korporacije ne mogu sudjelovati u procesu kojemu je cilj uspostaviti moralna načela zbog motivacije koja stoji iza njihove misije i djelovanja, prigovor je koji se može uputiti i državama pod pretpostavkom da je njihova jedina motivacija nacionalni interes. Međutim, isto kao što države ne moraju uvijek djelovati isključivo zato da bi promicale nacionalni interes, korporacije osim legitimnog interesa za ostvarivanje profita mogu djelovati i s ciljem ostvarivanja drugih interesa, kao što su uspostava standarda ekološke zaštite ili prava radnika (O'Neill, 2002, str. 192-193). Kriteriji za uključenje ove vrste aktera među sudionike koji promišljaju o načelima međunarodne pravednosti jesu društvena odgovornost i transparentnost u poslovanju (usp. Held, 2002). Time što uzimaju u obzir i potrebe društva u kojemu djeluju, multinacionalne korporacije predstavljaju različite djelatnike međunarodnih odnosa.

PROŠIRENJE NAČELA MEĐUNARODNE PRAVEDNOSTI NA NEDRŽAVNE AKTERE MEĐUNARODNIH ODNOSA

Pošto smo predstavili tri kategorije nedržavnih aktera međunarodnih odnosa, u nastavku ćemo izložiti njihovu ulogu u oblikovanju načela međunarodne pravednosti. Nedržavni akteri, svaki iz svojih razloga, složili bi se oko istih načela oko kojih su se sporazumjeli predstavnici država u prvoj fazi odlučivanja o načelima međunarodne pravednosti. Tako, na primjer, nedržavni akteri ne mogu razložno odbiti načelo koje ističe da su države slobodne i neovisne i da njihovu slobodu i neovisnost trebaju poštovati drugi akteri međunarodnih odnosa. U skladu s ovim načelom nedržavni akteri obvezuju se da će se suzdržati od svih djelovanja koja bi mogla ugroziti slobodu i neovisnost država i drugih aktera međunarodnih odnosa.⁸ S druge strane, države se također obvezuju da neće narušavati slobodu i neovisnost djelovanja ostalih aktera međunarodnih odnosa. Poštovanje ovoga načela od svih aktera posebno je važno kako bi se spriječilo da moćne korporacije svojim ekonomskim ponašanjem ugrožavaju stabilnost pojedinih država,⁹ ali i da se države miješaju u rad nevladinih organizacija te ih pokušavaju instrumentalizirati za promicanje vlastitih ciljeva.

Sloboda i neovisnost nedržavnih aktera razlikuje se od slobode i neovisnosti koje imaju države. Multinacionalne korporacije slobodne su u smislu da mogu slobodno djelovati u skladu sa zakonima legitimnih država. Neovisnost je posebno važna za nevladine organizacije. Kao što im i ime kaže, njihovo postojanje i djelovanje ne smije biti povezano s politikom ili pod utjecajem bilo koje države. Vjerodostojnost ovih organizacija ovisi o tome u kojoj su mjeri nepristrane i izvan političkih utjecaja država. Najčešći način na koji države pokušavaju utjecati na rad nevladinih organizacija jest pružanje financijske pomoći uvjetovane promicanjem ciljeva koji odgovaraju politici vlade. Da bi osigurale neovisnost u djelovanju, neke nevladine organizacije, poput organizacije Amnesty International, ne prihvaćaju financiranje iz državnih izvora. U slučajevima organizacija koje prihvaćaju državno financiranje, to financiranje mora biti transparentno i ne smije biti uvjetovano miješanjem u rad organizacije.

Neka načela, poput načela koje jamči pravo na samoodbranu i načela koje postavlja ograničenja u načinima dopustiva vođenja rata, primjenjivat će se samo na države i na međudržavne organizacije, jer jedino one imaju legitimno pravo na primjenu sile. Druga načela, poput načela pomaganja društvima koja su u poteškoćama, tiču se svih aktera međunarodnih odnosa, iako je razumno očekivati da će u tome veću ulogu imati oni akteri koji posjeduju veću ekonomsku moć.

Najvažniji aspekt druge faze odlučivanja o načelima međunarodne pravednosti jest da se sada može dobiti potpun prikaz ljudskih prava. Za razliku od prve faze, u kojoj su, slično kao i kod Rawlsa, ljudska prava bila odraz interesa država za mirom i stabilnošću međunarodnoga poretka, ona u drugoj fazi dobivaju i svoje osnovno značenje, prema kojemu su ljudska prava posebno važni instrumenti zaštite pojedinaca zbog njih samih. Načela međunarodne pravednosti ne daju samo državama pravo da jedne od drugih traže poštovanje ljudskih prava nego, što je mnogo važnije, ona omogućuju da i pojedinci sami mogu postavljati takve zahtjeve na koje se država ne smije oglušiti. Ljudska prava sadržana u načelima međunarodne političke pravednosti jesu prava koja ulaze u sferu političke moralnosti. Njih su dužne poštovati prije svega države u kojima pojedinci žive, ali i svi drugi akteri međunarodnih odnosa. U slučajevima kada država zakaže u zaštiti ljudskih prava, drugi su akteri dužni pomoći da se ta zaštita uspostavi.

Budući da u Rawlsovu izvornom položaju o sadržaju načela međunarodne pravednosti i o ljudskim pravima koje su narodi dužni poštovati odlučuju samo predstavnici naroda,¹⁰ kritičari su postavili pitanje imaju li ljudska prava u Rawlso-

voj teoriji univerzalnu primjenu (usp. npr. Beitz, 2000). S obzirom na to da odmetničke države, opterećena društva i dobrohotni apsolutizmi nisu stranke sporazuma, njih ne obvezuje sklopljen sporazum o načelima, pa ostaje nejasno kako su, ako uopće jesu, članovima tih naroda zajamčena temeljna ljudska prava. Osim toga, prihvaćajući načelo koje nalaže narodima da su dužni pomoći narodima koji žive u nepovoljnim okolnostima, Rawls ograničuje tu pomoć samo na opterećene narode, izostavljajući ostale kategorije naroda koje nisu dobro uređene. Uvodeći nedržavne aktere u proces odlučivanja o načelima pravednosti u neidealnim okolnostima, kontraktualizam osigurava da načela pravednosti uzmu u obzir i temeljne potrebe onih koji su izostavljeni iz primjene Rawlsova prava naroda. U procesu odlučivanja o načelima pravednosti nedržavni akteri, kao što su npr. nevladine organizacije, predstavljaju interese onih pojedinaca koji žive u državama koje nemaju legitimnu vlast i koje stoga ne mogu biti uključene u taj proces upravo zato što legitimnost države ovisi o zaštiti interesa njezinih građana.

Ljudska prava koja svi akteri međunarodnih odnosa trebaju poštovati možemo svrstati u pet kategorija:

1. Pravo na sigurnost: pravo na život, slobodu od ropstva i zabrana mučenja.
2. Ekonomska prava: pravo na dostatnu količinu hrane, pitke vode, na siguran životni okoliš i temeljnu zdravstvenu zaštitu, obrazovanje i pravo na vlasništvo.
3. Građanska prava: sloboda savjesti, sloboda vjeroispovijedi i sloboda promjene vjeroispovijedi, sloboda kretanja, udruživanja, govora i izražavanja, jednakost spolova te pravo emigriranja.
4. Politička prava: pravo na sudjelovanje u političkim procesima, pravo da se bira i bude biran/a na političke položaje, sloboda političkog udruživanja i izražavanja.
5. Zakonska prava: pravo na formalnu jednakost pred zakonom i pravedno suđenje.

Budući da su to moralna prava, ona moraju posjedovati određen stupanj apstraktnosti kako bi se mogla primjenjivati na širok spektar situacija kojima obiluju međunarodni odnosi. Konkretna specifikacija ljudskih prava koja pojedinci uživaju, zajedno s mehanizmima njihove zaštite, ovisit će o zakonodavstvima država u kojima žive.¹¹ Vrlo je vjerojatno da će se zakonska rješenja razlikovati zavisno od mjesta i vremena u kojemu se donose, a te su razlike uvjetovane specifičnostima u izazovima s kojima se susreću pojedine države. Važno je napomenuti da ovdje iznesena ljudska prava imaju za cilj postaviti *minimalne* standarde koje su države i ostali me-

đunarodni akteri dužni osigurati pojedincima (Nickel, 1987, str. 96). Ona ne predstavlja opis kako bi posve pravedna država trebala izgledati, nego samo razinu ispod koje ne bi smjela pasti.

Ljudska prava predstavljaju standarde prema kojima trebaju težiti i prema kojima se ocjenjuju svi akteri međunarodnih odnosa. O njihovu ispunjavanju ovisi: a) legitimnost političkih institucija i pravnoga poretka država i međuvladinih organizacija; b) vjerodostojnost nevladinih organizacija i c) odgovornost multinacionalnih korporacija. Druga funkcija ljudskih prava u međunarodnim odnosima jest da odrede standarde za legitimnu uporabu sile. Države i drugi međunarodni akteri koji ne ispunjavaju obvezu poštovanja ljudskih prava podložni su raznim oblicima intervencija od drugih aktera međunarodnih odnosa, a te intervencije mogu uključivati primjenu diplomatskih i gospodarskih sankcija, a u posebno teškim slučajevima i upotrebu vojne sile. Upotreba vojne sile protiv država koje provode teške povrede temeljnih ljudskih prava, tzv. humanitarna intervencija, posebno je osjetljivo pitanje. U skladu s tradicijom *ius ad bellum*, vojna je intervencija opravdana samo ako ima pravedan uzrok, a uz to udovoljava trima dodatnim uvjetima: i) da se može razložno vjerovati kako će biti uspješna, ii) da je zadnje raspoloživo sredstvo i iii) da je razmjerna prijestupu, u smislu da ne smije dovesti do veće nepravde od nepravde zbog koje je pokrenuta (Moellendorf, 2005, str. 118-120). Osim intervencija koje su usmjerene na kažnjavanje kršitelja ljudskih prava, važnu ulogu trebaju imati i intervencije kojima je cilj pomoći državama kako bi se stvorili povoljni uvjeti za poštivanje ljudskih prava te javna kritika koju ne moraju nužno pratiti drugi oblici sankcija.¹² U sredstva koja međunarodnim akterima, ali i pojedincima, stoje na raspolaganju, a koja ne uključuju prisile ili je prisila minimalna, Nickel ubraja djelovanja kao što su "podizanje svijesti, nagovaranje, promoviranje normi, kritika, posramljivanje, postavljanje uvjeta za puno prihvaćanje [u međunarodnu zajednicu], posredovanje i pregovaranje" (Nickel, 2006, str. 273). Kao što smo već istaknuli, ova vrsta djelovanja osobito je prikladna u postupanju prema državama koje već posjeduju minimalnu političku legitimnost.

Ljudska prava služe i kao kriterij za sankcioniranje onih multinacionalnih korporacija koje ih svojim djelovanjem krše. Poznati mehanizam u slučajevima kada korporacije, primjerice, ne osiguravaju sigurne radne uvjete za svoje radnike jest kazneno gonjenje odgovornih osoba iz uprave korporacije.¹³ Iako je ovo najučinkovitiji način da se prisili korporaciju da pruži radnicima sigurnost na radu, te se mjere primjenjuju na nacionalnoj razini, što u mnogim slučajevima nije dovoljno, jer neke od država u kojima kompanije djeluju nemaju insti-

tucionalnu sposobnost da to provedu ili nisu voljne to učiniti jer previše ovise o ekonomskoj koristi koju izvlače iz takvih kompanija. U navedenim slučajevima često je jedini način da se korporacija prisili na poštivanje ljudskih prava radnika bojkot proizvoda i usluga dotične korporacije u drugim zemljama u kojima ona posluje. Trenutačno su ovakve vrste bojkota prije svega posljedica djelovanja nevladinih organizacija na podizanju svijesti potrošača, no načela međunarodne pravednosti zahtijevaju da im se priključe i ostali akteri međunarodnih odnosa. Jedan od načina da se to ostvari jest uspostava međunarodnih agencija koje bi provodile licenciranje korporacija koje u svojem radu poštuju ljudska prava radnika osiguravajući im primjerene radne uvjete i pravednu naknadu za rad (Jaffee, 2007). Osim obveza koje imaju prema vlastitim radnicima, multinacionalne kompanije imaju i obveze prema zajednici u kojoj djeluju. Te se obveze očituju prije svega u poštivanju lokalnih zakona i najviših ekoloških standarda.

Ovo su samo neke od uloga koje ljudska prava imaju u međunarodnim odnosima, a koje nisu prisutne u Rawlsovom prikazu uloge ljudskih prava, prema kojemu ona samo "ograničavaju opravdane razloge za rat i njegovo vođenje te određuju ograničenja unutarnje autonomije" (Rawls, 2004, str. 93). Njihova je najvažnija uloga u zaštiti interesa pojedinaca, na što upozorava većina teoretičara ljudskih prava (Nickel, 1987; Sen, 1999). Jamstvo fizičke, materijalne i pravne sigurnosti, primjerenoga društvenog položaja i uloge u društvu te osnovnih sloboda predstavljaju temeljne interese svakoga pojedinca koji se odražavaju u zahtjevu za poštivanjem temeljnih ljudskih prava. Budući da su ovi interesi zajednički svim ljudima, ljudska su prava univerzalna i predstavljaju neutralnu točku oko koje se može postići suglasnost inače suprotstavljениh ideoloških, kulturnih i ekonomskih tradicija (Scanlon, 2003).

Navedena ljudska prava leže u temelju načela međunarodne pravednosti, ali nisu i jedina prava koja postoje. Sadržaj navedenih prava uvjetovan je posebnom ulogom i okolnostima za koje su predviđena, a to su međunarodni odnosi. Popis ljudskih prava koja pojedinci mogu zahtijevati od domaćih državnih institucija može biti i širi, a prava mogu imati i dodatne uloge osim onih koje su ovdje navedene. Dok smo na ljudska prava u kontekstu međunarodne pravednosti gledali prije svega kao na važne instrumente koji štite *interese* pojedinaca, a onda neizravno i država, na ljudska prava unutar države može se gledati prije svega kao na instrumente koji jamče osobnu *autonomiju* svakoga pojedinca. No ništa nas ne sprječava da smatramo kako je zadaća ljudskih prava zaštititi interese pojedinaca i omogućiti im kontrolu nad vlastitim životima.

Prvotan cilj ovoga rada bio je upozoriti na to da se potpuna slika etike međunarodnih odnosa može dobiti samo ako se u nju uključi i perspektiva nedržavnih aktera, što u dosadašnjoj političkoj teoriji nije uvijek bilo tako. U radu smo analizirali tipove nedržavnih aktera, upozoravajući na uvjete pod kojima su oni prihvatljivi dionici procesa uspostavljanja pravednih procedura u međunarodnim odnosima. Njihova važnost pokazala se prije svega u situacijama u kojima države, kao primarni nositelji dužnosti zaštite pravednost, iz raznih razloga ne ispunjavaju tu zadaću. U svijetu koji obiluje nepravdama često su upravo nevladine i međunarodne organizacije, a nekada i poslovne korporacije, jedini akteri koji su voljni i koji mogu priteći u pomoć žrtvama tih nepravdi. Kontraktualistički okvir međunarodne pravednosti, koji je predložen u ovom radu, na nedržavne aktere ne gleda kao na pasivne izvršitelje koji djeluju po unaprijed određenim načelima, nego im daje aktivnu ulogu u kreiranju tih načela. Dvije su vrline ovoga pristupa: on nam prije svega omogućuje da dođemo do ispravnih načela međunarodne pravednosti koja poštuju probleme i potrebe pojedinaca i skupina koje su izostavljene kada se na međunarodnu pravednost gleda samo iz perspektive država; druga vrlina ovoga pristupa jest što bolje odražava svakodnevno funkcioniranje suvremenoga globaliziranoga svijeta, u kojemu države međunarodnu arenu sve više dijele s nedržavnim akterima.

BILJEŠKE

¹ Više o etici u međunarodnim odnosima vidi (Jolić, 2011, 2013).

² O mogućnosti i poželjnosti postojanja svjetske države većina teoretičara slijedi Kanta (liberalne teorije) ili Hegela (realističke teorije) u njihovu odbacivanju te ideje. Za drukčije mišljenje vidi (Wendt, 2003).

³ Pretpostavka jedinstvenosti djelatnika predstavlja pojednostavnjeni mehanizam objašnjavanja ponašanja skupnih djelatnika u međunarodnim odnosima koji se najčešće povezuje s Waltzovom neorealističkom teorijom. No ovu pretpostavku u blažim varijantama prihvaćaju i zastupnici liberalnog institucionalizma u međunarodnim odnosima (usp.: Milner, 1997).

⁴ Države koje ne poštuju temeljna ljudska prava inherentno su nestabilne i kao takve prijetnja svjetskom miru. Ova motivacija stoji u pozadini odabira uskoga skupa ljudskih prava u Rawslovu modelu, koji mnogi kritiziraju jer ljudska prava stavlja u funkciju osiguranja međunarodne stabilnosti, a ne zaštite vitalnih interesa pojedinaca, što je uobičajeno shvaćanje ljudskih prava (Buchanan, 2006). U trećem dijelu ovoga rada ponudit ćemo način kako osigurati da ljudska prava u kontekstu međunarodnih odnosa budu uistinu u funkciji zaštite interesa pojedinaca.

⁵ Uz to je vezano i pitanje što su nedržavni akteri dužni jedni drugima, primjerice koje obveze imaju multinacionalne kompanije prema nevladinim organizacijama i obrnuto.

⁶ Ovdje nam nije cilj izlagati teorijska objašnjenja nevladinih organizacija i njihova tumačenja s pravnoga ili politološkog aspekta. Za opsežniju raspravu o pravnom aspektu međunarodnoga djelovanja nevladinih organizacija vidi Lindblom (2005).

⁷ Da slijeđenje vlastitih interesa na području ekonomije vodi do najveće ukupne koristi za društvo (tzv. "nevidljiva ruka" Adama Smitha), stav je većine klasičnih ekonomskih liberala.

⁸ Ovo načelo vrijedi i za međuvladine organizacije, koje po svojoj prirodi preuzimaju od država neke od njezinih ovlasti. To, međutim, ne predstavlja oblik ograničavanja slobode i neovisnosti države, jer se pretpostavlja da su države vlastitom voljom i bez pritiska preni-jele dio svoje suverenosti na međuvladinu organizaciju.

⁹ Mnogi autori slažu se da su multinacionalne korporacije i investicijski fondovi najodgovorniji za velik gospodarski slom istočnoazijskih tržišta 1997., što se može ocijeniti kao miješanje u slobodu i neovisnost istočnoazijskih država (usp. Hoogvelt, 2001).

¹⁰ Termin "narod" Rawls rabi da bi označio države koje se u vanjskoj politici odriču agresivnih metoda, dok se njihova unutarnja politika temelji na poštivanju temeljnih ljudskih prava (Rawls, 2004, str. 36).

¹¹ Odnos moralnih prava i međunarodnih zakonskih ljudskih prava predmet je intenzivne rasprave. Ovdje se oslanjam na Sangioiannija (2016), koji smatra da su moralna prava nužan, ali ne i dovoljan, uvjet za opravdanje međunarodnih zakonskih ljudskih prava. Zahvaljujem anonimnom recenzentu koji je upozorio na potrebu razjašnjenja ovog odnosa.

¹² O važnosti uloge koju javna kritika (tzv. *jawboning*) ima u promicanju ljudskih prava u međunarodnim odnosima vidi Nickel (2006, str. 271-274). Nickel smatra da bi Rawls odbacio ovakav oblik intervencije u slučajevima nepoštivanja ljudskih prava koja nisu na njegovu popisu prava, smatrajući je izrazom netolerancije prema pristojnim državama.

¹³ UN je 2011. donio Vodeća načela za poslovanje i ljudska prava. O primjerima primjene ljudskih prava na poslovanje korporacija vidi (Ruggie, 2013).

LITERATURA

Barry, B. (1995). *Justice as impartiality*. Oxford: Clarendon Press.

Beitz, C. (2000). Rawls's law of people. *Ethics*, 111(4), 669–696. <https://doi.org/10.1086/233369>

Bieler, A., Higgott, R. i Underhill, G. (2011). *Non-state actors and authority in the global system*. London: Routledge.

Buchanan, A. (2004). *Justice, legitimacy, and self-determination. Moral foundations for international law*. Oxford: Oxford University Press.

Buchanan, A. (2006). Taking the human out of human rights. UR. Martin i D. Reidy (Ur.), *Rawls's law of peoples. A realistic utopia?* Oxford: Blackwell Publishing.

Gilbert, P. (2007). Contractualism and poverty relief. *Social Theory and Practice*, 33(2), 277–310. <https://doi.org/10.5840/soctheorpract200733228>

- Held, D. (2002). Globalization, corporate practice and cosmopolitan social standards. *Contemporary Political Theory*, 1(1), 59–78. <https://doi.org/10.1057/palgrave.cpt.9300001>
- Hoogvelt, A. (2001). *Globalization and the postcolonial world: The new political economy of development*. Baltimore: John Hopkins University Press. <https://doi.org/10.1007/978-1-137-06331-1>
- Jacobson, H. K. (1984). *Networks of interdependence: International organizations and the global political system*. New York: Knopf.
- Jaffee, D. (2007). *Brewing justice: Fair trade coffee, sustainability, and survival*. Berkley i Los Angeles: University of California Press.
- Jolić, T. (2011). Politički realizam i anarhija u međunarodnim odnosima. *Prolegomena: časopis za filozofiju*, 10(1), 113–130.
- Jolić, T. (2013). Nacionalni interes i moral u međunarodnim odnosima. *Politička misao*, 50(1), 38–57.
- Keane, J. (2003). *Global civil society?* Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511615023>
- Kegley, C. W. i Wittkopf, E. R. (1999). *World politics. Trend and transformation*. New York: St. Martin's/Worth.
- Lindblom, A.-K. (2005). *Non-governmental organisations in international law*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511494406>
- Milner, H. (1997). *Interests, institutions, and information: Domestic politics and information*. Princeton: Princeton University Press.
- Moellendorf, D. (2002). *Cosmopolitan justice*. Boulder: Westview Press.
- Nagel, T. (2002). *Concealment and exposure and other essays*. Oxford: Oxford University Press.
- Nickel, J. W. (1987). *Making sense of human rights. Philosophical reflections on the universal declaration of human rights*. Berkley: University of California Press.
- Nickel, J. W. (2006). Are human rights mainly implemented by intervention? U R. Martin i D. Reidy (Ur.), *Rawls's law of peoples. A realistic utopia?* Oxford: Blackwell Publishing.
- Noortmann, M., Reinisch, A. i Ryngaert, C. (2015). *Non-state actors in international law*. London: Hart Publishing. <https://doi.org/10.4324/9781315598475-9>
- Nussbaum, M. C. i Sen, A. K. (Ur.) (1989). *The quality of life*. Oxford: Clarendon Press.
- O'Neill, O. (2001). Agents of justice. *Metaphilosophy*, 32(1/2), 180–195. <https://doi.org/10.1111/1467-9973.00181>
- O'Neill, O. (2002). *A question of trust: The BBC Reith lectures 2002*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rawls, J. (2004). *Pravo naroda i "Preispitivanje ideje javnog uma"*. Zagreb: Kruzak.
- Ruggie, J. (2013). *Just business: Multinational corporations and human rights*. New York: Norton.
- Sangiovanni, A. (2016). Are moral rights necessary for the justification of international legal human rights? *Ethics in International Affairs*, 30(4), 471–481. <https://doi.org/10.1017/S0892679416000447>

Scanlon, T. M. (1998). *What we owe to each other*. Cambridge: Harvard University Press.

Scanlon, T. M. (2003). *The difficulty of tolerance*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511615153>

Schuppert, G. F. (Ur.) (2006). *Global governance and the role of non-state actors*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.

Sen, A. K. (1999). *Development as freedom*. Oxford: Oxford University Press.

Weiss, T. G. i Gordenker, L. (Ur.) (1996). *NGOs, the UN, and global governance*. Boulder i London: Lynne Rienner Publishers.

Wendt, A. (2003). Why a world state is inevitable. *European Journal of International Relations*, 9(4), 491–542. <https://doi.org/10.1177/135406610394001>

Zürn, M. (2002). Zu den Merkmalen postnationaler Politik. U M. Knodt i M. Jachtenfuchs (Ur.), *Regieren in internationalen Organisationen*. Opladen: Leske+Budrich. https://doi.org/10.1007/978-3-663-11271-6_8

Non-State Actors and the Ethics of International Relations

Tvrtko JOLIĆ
Institute of Philosophy, Zagreb

The aim of this paper is to explore the role of non-state actors in shaping the ethical principles for the regulation of international relations. In contrast to other theories that take states to be the main subjects of international relations, the paper discusses the importance of the perspective of non-state actors – non-governmental organizations, international organizations and corporations – in creating an international normative framework. By using the model of contemporary contractualist theories in which states and non-state actors are deciding on ethical principles, the fuller understanding of the role and significance of human rights in international relations arises.

Keywords: ethics of international relations, non-state actors, group workers, contractualism

Međunarodna licenca / International License:
Imenovanje-Nekomercijalno / Attribution-NonCommercial